

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕФІНІЦІЮ ПОНЯТТЯ РЕКРЕАЦІЙНИЙ ЛАНДШАФТ

Розглядаються підходи до визначення рекреаційного ландшафту та пропонується критерії його виділення.

Ключові слова: рекреаційний ландшафт, рекреаційне природокористування, антропогенний ландшафт.

Рассматриваются подходы к определению рекреационного ландшафта и предлагаются критерии его выделения. Ключевые слова рекреационный ландшафт, рекреационное природопользование, антропогенный ландшафт

Going is examined near determination landscape for recreation and the criteria of his selection are offered. Key words: recreation landscape, recreational use of natural resources, anthropogenic landscape.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження використання природного середовища для потреб рекреації викликана зростанням потреби населення у відпочинку загалом і на природі зокрема, а також урізноманітненням видів та форм рекреаційної діяльності. За останнє сторіччя рекреація та туризм стали частиною способу життя більшості працездатного населення світу. Запит суспільства на природні території різної міри придатності для відпочинку, став поштовхом для з'ясування на науковому та правовому рівнях питання визначення власне поняття «рекреаційний ландшафт» та критерії віднесення територій до цієї категорії; класифікацію, властивості, функції, процес розвитку в часі і просторі змін рекреаційних ландшафтів, а також їх оптимальне використання і сталий розвиток.

Аналіз останніх досліджень та виявлення невирішених проблем. Багато з цих питань досліджували і досліджують вітчизняні та зарубіжні вчені-географи О.О. Бейдик, О.Ю. Дмитрук, Г.І. Денисик, П.Г. Шищенко, В.С. Жекулін, А.Г. Ісаченко, С.В. Калесник, Ф.М. Мільков, В.А. Ніколаєв, Г. Німан, М. Клаусон, Г. Левіс та інші.

Існує кілька підходів до визначення терміну «рекреаційний ландшафт». Немає серед вчених і єдності у питанні класифікації рекреаційних ландшафтів. Таким чином, спираючись на попередні дослідження, є потреба у подальшому вдосконаленні визначення терміну «рекреаційний ландшафт», а також розробці їх класифікації.

Виклад основного матеріалу. Перші роботи по дослідженню антропогенних ландшафтів з'явилися у 1970-х рр. Тоді ж у різних класифікаціях антропогенних ландшафтів наводяться визначення поняття «рекреаційний ландшафт».

В основу визначення Ф.Н. Мількова був покладений діяльнісний підхід. Рекреаційний ландшафт, як різновид антропогенного ландшафту, приймав свою назву від виду діяльності, яка чинила антропогенний вплив

– рекреаційної. За Ф.Н. Мільковим рекреаційні ландшафти – це такі антропогенні ландшафти, що утворюються в зонах відпочинку і активного туризму. Тобто основним фактором формування є рекреаційний вплив, а самі рекреаційні ландшафти – це ті ландшафти, що утворилися внаслідок змін в їх структурі та функціонуванні, спричинених рекреаційною діяльністю населення [4].

Запропонований Ф.Н. Мільковим підхід активно розвиває Г.І. Денисик, що визначає рекреаційні ландшафти як територіальну природно-антропогенну систему, що формується з метою організації рекреаційної діяльності і під її впливом [1]. У цьому визначенні виявляється цільовий підхід, де акцент робиться не тільки на змінах в ландшафтах, як підставі їх виокремлення в окремий клас, а й на цілеспрямованому їх формуванні людиною для використання з рекреаційною метою.

На соціальній цінності рекреаційних ландшафтів і їхньому впливі на життєдіяльність людини, наголошує О.О. Бейдик, таке тлумачення рекреаційного ландшафту можна назвати соціально орієнтованим підходом до визначення цього поняття: «Рекреаційний ландшафт – антропогенний ландшафт, що його формують для забезпечення рекреаційної діяльності та під її впливом. У рекреаційному ландшафті тісно взаємопов'язані природні та суспільно зумовлені антропогенно-техногенні елементи; він є чинником відтворення й стабілізації природних умов і ресурсів, психічної та фізичної енергії людини» [2, ст. 229].

Одне з найбільш повних та узагальнюючих визначень поняття рекреаційного ландшафту дала К.Й. Кілінська: «Рекреаційний ландшафт – це історично сформована та спеціально створена територіально стійка, просторово-часова сукупність взаємопов'язаних модифікованих рекреаційних комплексів, що характеризується здатністю функціонувати в навколишньому природному середовищі як єдине ціле та виконувати рекреаційні функції» [5, ст. 21].

Існує також ряд близьких понять до «рекреаційного ландшафту», так законодавчо унормованим є поняття «землі рекреаційного призначення». Згідно із Земельним кодексом України [3] до категорії земель рекреаційного призначення належать «землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів». Відповідно до статті 51 цього документу до земель рекреаційного призначення належать «земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації».

Вищерозглянуті визначення відображають певну послідовність у розвитку дефініції поняття рекреаційного ландшафту, що, ставши об'єктом дослідження географів у середині ХХ ст., надалі поглиблювалось і розвивалось в напрямку відображення значення рекреаційного природокористування як основного вектора цілеспрямованої зміни довкілля для задоволення потреби людини у відпочинку.

Однак, варто розрізняти ландшафти, змінені під дією активного рекреаційного впливу (модифікація ландшафтів внаслідок дії певних видів рекреаційних занять, що створюють певне рекреаційне навантаження) та ландшафти, змінені внаслідок тривалого рекреаційного природокористування (довготривалої цілісної системи цілеспрямованої взаємодії суспільства та довкілля). Оскільки рекреація можлива у будь-якому типі ландшафтів, то ландшафти, змінені під дією рекреаційного впливу є видозміненими частинами інших класів ландшафтів (лісові, промислові тощо), зміни яких відбулися внаслідок рекреаційного впливу. Тоді як рекреаційними ландшафтами можна вважати ландшафти, що були змінені внаслідок рекреаційного природокористування, яке визначило за основну функцію даного ландшафту – рекреаційну функцію (гідропарк, поле для гольфу тощо).

Також землі під об'єктами рекреаційної інфраструктур, а саме землі санаторіїв, будинків відпочинку, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів які рід авторів автоматично зараховують до класу рекреаційних ландшафтів [3, 4] на практиці зовсім не обов'язково виявляються такими, за особливостями своєї структури та функціонування. Саме через це не можна ототожнювати при дослідженнях землі рекреаційного призначення, порядок, особливості і межі яких закріплено законодавчо, із рекреаційними ландшафтами. Крім того, до переліку земель рекреаційного призначення віднесені дачні ділянки, які вважати рекреаційними не можна (через неможливість визначити чи переважаючою в межах цих територій є рекреаційна діяльність), однак у окрему категорію виокремлено землі водного фонду, деякі з яких також можна віднести до рекреаційних ландшафтів, зокрема, прибережні захисні смуги, порядок виокремлення яких та особливості використання встановлено ст. 60-64 відповідного Закону. [3]

Узагальнюючи вищенаведені концепції та підходи до дефініції поняття «рекреаційний ландшафт» можна запропонувати наступне визначення: *рекреаційний ландшафт – це просторово-часова природно-антропогенна система, що була перетворена з природної в процесі рекреаційного природокористування чи штучно створена і функціонально призначена задля постійного задоволення рекреаційних потреб населення.*

Висновки. Підсумовуючи розгляд дефініції поняття «рекреаційний ландшафт» підкреслимо, що основними критеріями для виокремлення ландшафту як рекреаційного з поміж інших класів антропогенних ландшафтів є:

1. Переважання рекреаційної функції у спеціалізації ландшафту. Оскільки практично у будь-якому ландшафті можлива рекреаційна діяльність (в межах лісництв, міських незабудованих територій, захисних лісосмуг тощо), то виділення рекреаційного ландшафту як окремого типу ландшафту має базуватися на визначенні його рекреаційної функції як такої, що домінує над іншими функціями цього ландшафту;

2. Ландшафт має постійно виконувати свої рекреаційні функції. Таким чином, до рекреаційних не можуть належати ландшафти, для яких рекреаційна функція стала переважаючою на певний час (наприклад, території, на яких час від часу проводиться фестиваль).

1. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. - Вінниця: Арбат, 1998. - 292 с.
2. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: А.В. Толстоухов (головний редактор) та ін. - К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. - Т. 2: Є-Н. - 415 с.
3. Земельний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 3-4, ст.27.
4. Мильков Ф.Н. Общее землеведение. - М.: Виш.шк, 1990.- 335 с
5. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні : монографія / К. Кілінська, Н. Аніпко, Н. Андрусак, Н. Коновалова та ін.; відп. Ред.. К.Й. Кілінська. - Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. - 248 с.

УДК 911.375

Воловик В. М.

УКРАЇНСЬКІ СІЛЬСЬКІ КУЛЬТУРНІ ЛАНДШАФТИ

У статті розглядаються особливості структури українських сільських культурних ландшафтів Поділля. Проаналізовано дефініцію та етимологію слова «село», встановлено зв'язок з особливостями регіональної етнокультури. Виділено загальні закономірності формування еволюційно пов'язаних сільських культурних ландшафтів: двір (дворище) – хутір – село та периферійної зони сільських культурних ландшафтів.

Ключові слова: культура, етнокультура, село, сільський культурний ландшафт, українці.

В статье рассматриваются особенности структуры украинских сельских культурных ландшафтов Подолья. Проанализированы дефиниция и этимология слова «село», установлена связь с особенностями региональной этнокультуры. Выделены общие закономерности формирования эволюционно связанных сельских культурных ландшафтов: двор (дворище) - хутор - село и периферийной зоны сельских культурных ландшафтов.

Ключевые слова: культура, этнокультура, село, сельский культурный ландшафт, украинцы.

The article examines the features of the structure of Ukrainian rural cultural landscapes Podolia. Analyzed the definition and etymology of the word "village", establishing connections with ethno-cultural characteristics of regional ethnic culture. Highlighted the general patterns of evolutionarily related rural cultural landscapes: Yard (dvorysche) - village - a village in rural and peripheral areas of cultural landscapes.

Keywords: culture, ethnic culture, countryside, rural cultural landscape, Ukrainian.

Актуальність досліджень. Культура міст і культура сіл – дві